

New Zealand Family Courts

Ko ha Talateu ki he Lao ki he Tauhi 'o e Fānau' 2004 (Care of the Children Act 2004)

Talateu

Na'e kamata 'a hono fakamamafa'i 'o e Lao ki he Tauhi 'o e Fānau' 2004 'i he 'aho 1 'o Siulai 2005. 'Oku fetongi 'e he Lao' ni 'a e Lao Tauhi Fānau 1968.

'Oku fakahoko 'e he Lao' ni ha ngaahi liliu mahu'inga ki he ngaahi lao ko ia 'oku 'i ai 'a 'enau felāve'i mo e -

- tauhi 'o e fānau'
- ngaahi fokotu'utu'u felāve'i mo hono tauhi mo tokanga'i 'o e fānau', mo e
- fakalelei'i 'o ha ngaahi fekīhiaki felāve'i mo e ngaahi fokotu'utu'u ki hono tauhi mo tokanga'i 'o e fānau'.

'Oku hanga 'e he lao' ni 'o toe fakamā'opo'opo ange 'a e lao' ke potupotu tatau mo e ngaahi fatongia 'o e mātu'a' ki he'enau fānau'.

'Oku toe fakatonga'i foki 'e he Lao' ni 'a e anga 'o hono tauhi 'o e fānau' 'i he ngaahi founa kehekehe 'o e nofo fakafāмили' 'oku hā mai 'i Nu'usila 'i he ngaahi 'aho ni'.

Ko ha fakanounou ki he ngaahi liliu 'oku 'omai 'e he Lao' ni

'Oku hanga 'e he Lao' ni 'o -

- toe fakamamafa'i ange 'a e ngaahi totonu 'a e fānau'
- faka'ai'ai 'a e fengāue'aki fakataha 'i hono tauhi 'o e fānau'
- fakatokanga'i 'a e ngaahi fa'ahinga kehekehe 'o e nofo fakafāмили' 'i he ngaahi 'aho' ni 'i hono tauhi ko ia 'o e fānau'
- fakafaingamālie'i ha founa ke toe ma'u ngofua ange ai 'a e ngaahi fakamatala 'a ia 'oku ma'u 'i he founa ngāue 'a e Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāмили', (Family Court) pea mo
- 'oatu ki he Fakamaau'anga' ni ha ngaahi founa kehekehe ke ne mapule'i'aki hano maumau'i 'o 'ene ngaahi tu'utu'uni'.

‘OKU TU’UAKI ‘E HE LAO KI HE TAUHI ‘O E FĀNAU’ ‘A E TU’UNGA LELEI PEA MO E NGAahi ME’A ‘OKU KAU KI HE LELEI TAHA ‘I HE MO’UI ‘A E FĀNAU’

Ko hono toe fakamamafa’i ange ‘a e ngaahi totonu ‘a e fānau’

‘Oku hanga ‘e he Lao ki he Tauhi ‘o e Fānau’ 2004 ‘o ‘ai ke taupotu taha ‘a e **ngaahi me’a ‘oku kau lelei ki he tamasi’i’ pe ta’ahine’**. ‘Oku’ ne toe fakamamafa’i foki ‘a e totonu ke fai hano **faka’eke** ‘o e fānau’ felāve’i mo e ngaahi tu’utu’uni ko ia ‘oku fakahoko felāve’i mo kinautolu’, pea ko e ngaahi tu’utu’uni kotoa pē ‘oku fai felāve’i mo e tamasi’i’ pe ta’ahine’ kuo pau ke fakahoko ia ‘i he vaha’a taimi ‘oku hoa mo e anga ‘o e mahino ‘oku’ ne ma’u felāve’i mo ‘ene ‘ilo ki he taimi’.

‘Oku toe hanga foki ‘e he Lao’ ni ‘o hiki ‘a e tokanga’ mei’ he ngaahi **totonu** ‘a e mātu’a’ ki honau ngaahi **fatongia** ki he’enau fānau’.

‘Oku mu’omu’a ‘a e tamasi’i’ pe ta’ahine’

‘Oku fakamamafa’i ‘e he Lao fo’ou’ ‘a e mu’omu’a mo e mahu’inga taha ‘a e ngaahi me’a ko ia **‘oku kau lelei pea ‘oku lelei taha ma’a’ e tamasi’i’ pe ta’ahine’** ‘i ha hoko ‘a ha ngaahi fekīhiaki fekau’aki mo ia.

‘Oku hā atu ‘i he Lao’ ni ‘a e ngaahi tefito’i kaveinga kuo pau ke tokangaekina ‘e he Fakamaau’anga’ ‘i he taimi ‘oku’ ne fai tu’utu’uni ai felāve’i mo e me’a ‘oku lelei taha ma’a’ e fānau’ –

- ‘oku totonu ke fakafatongia’aki ‘a e ongo mātu’a’ mo e kau tauhi ‘o e fānau’ ‘a honau tauhia’ pea mo hono fokotu’utu’u ‘o honau tauhia’, anga ‘o ‘enau tutupu hake’ pea mo honau akonekina’
- ‘oku totonu ke mahino ‘oku hokohoko ‘a hono fokotu’utu’u ‘o e tauhi, anga ‘o e tupu pea mo hono akonekina ‘o e tamasi’i’ pe ta’ahine’
- ‘oku totonu ke tauhi ma’u pea fakafekefeka ‘a e ngaahi felāve’i ‘a e tamasi’i’ pe ta’ahine’ pea mo hono kāinga’
- ‘oku totonu ke fengāue’aki fakataha ‘a e mātu’a’, kau tauhi fānau’ pea mo kinautolu kotoa pē ‘oku ‘i ai ha’anau kaunga ki hono tauhi ‘o e tamasi’i’ pe ta’ahine’
- ‘oku totonu ke tauhi mo malu’i ‘a e tamasi’i’ pe ta’ahine’ mei’ he ngaahi fa’ahinga fakamālohi mo e fakamamahi kotoa pē, pea

- 'oku totonu ke tauhi ma'u pea toe fakafekefeka ange 'a e 'ilo 'a e tamasi'i' pe ta'ahine' ki hono kita', ki hono ngaahi 'ulungaanga mo e lea fakafonua', pehē ki he fa'ahinga lotu 'oku' ne kau ki ai'.

Ko e fakaongo ki he le'o 'o e tamasi'i' pe ta'ahine'

'Oku hoko 'a e ngaahi tu'utu'uni ko ia 'oku fakahoko 'e he Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāмили' ke ne uesia 'a e mo'ui faka'aho 'a e tamasi'i' pe ta'ahine' pehē ki hono vā mo 'ene ongo mātu'a'. 'Oku toe fakamālohi'i ange 'i he Lao fo'ou' 'a e fiema'u ke toe lahi ange 'a e faingamālie 'o ha tamasi'i' pe ta'ahine' 'oku kau ki ha hopo 'i he fakamaau'anga' ke ne fakahā pe ko e hā 'a e me'a 'oku totonu ke hoko' - 'o hangē nai ko eni', pe ko hai 'e nofo mo ia'. Kuo pau ke fakakau 'e he fakamaau' 'a e loto 'o e tamasi'i' pe ta'ahine' ki he faitu'utu'uni te ne fakahoko'.

Ko ha fakafofonga fakalao ma'a' e tamasi'i' pe ta'ahine'

'I he Lao fo'ou', 'e kei hokohoko pē 'a hono fili'i 'e he Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāмили' ha loea, 'a ia 'oku 'ikai 'i ai ha'ane felāve'i mo kinautolu 'oku kau ki he hopo', ke ne fakafofonga'i fakalao 'a e tamasi'i' pe ta'ahine', 'o ka hoko 'o a'u ha fakafekiki felāve'i mo ia ki he fakamaau'anga'.

Ko e fatongia 'o e loea' ko 'ene -

- fakafofonga'i 'a e tamasi'i' pe ta'ahine' 'i he ngaahi ngāue 'a e Fakamaau'anga' pea 'i ha fealea'aki 'e fakahoko 'i he vā 'o 'ene ongo mātu'a'
- vakai'i pe ko e hā 'a e loto 'o e tamasi'i' pe ta'ahine' pea' ne fakapapau'i 'oku mea'i eni 'e he Fakamaau'
- fakapapau'i 'oku fakahā atu ke tokanga'i 'e he Fakamaau'anga' 'i he'ene faitu'utu'uni' 'a e ngaahi me'a kotoa pē 'oku lelei taha pea 'oku kau ki he lelei 'a e tamasi'i' pe ta'ahine', pea mo
- fakamatala'i atu 'a e founga ngāue 'a e Fakamaau'anga' ki he tamasi'i' pe ta'ahine', pea 'i he hili 'a e founga ngāue' ni, ke ne fakamatala'i atu 'a e tu'utu'uni 'a e Fakamaau'.

Ki ha toe fakamatala kehe ange, vakai ki he ki'i tohi 'oku ui ko e **Lawyer for the Child** (pe Ko e Loea ma'a' e Tamasi'i' pe Ta'ahine').

'Oku lava ke tangi 'a e fānau' felāve'i mo e tu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāmili' felāve'i mo kinautolu'

'Oku 'oatu 'e he Lao' ki he fānau' 'a e totonu ke nau tangi felāve'i mo e ngaahi tu'utu'uni lahi 'oku fakahoko 'i he malumalu 'o e Lao' ni felāve'i mo kinautolu' - 'o hangē nai ko e "parenting order" (pe ko e tu'utu'uni ki he anga 'o e tauhi fānau' 'a ia 'oku 'oatu k i he ongo mātu'a').

'E fakamatala'i atu 'e he loea 'a e tamasi'i' pe ta'ahine' kiate ia 'a 'ene totonu ke fakahoko ha'ane tangi. 'E tokoni 'a e loea 'a e tamasi'i' pe ta'ahine' ke fakahū atu ha'ane tohi tangi 'o kapau ko e me'a ia 'oku loto ki ai'.

'E lava ke kole 'a e fānau' ki he Fakamaau'anga' ke ne toe vakai'i 'a e tu'utu'uni 'a 'ene ongo mātu'a' pe tauhi'

Kapau 'oku 'ikai loto lelei ha tamasi'i pe ta'ahine 'a ia 'oku' ne ta'u 16 pe lahi ange ki ha tu'utu'uni mahu'inga felāve'i mo ia 'a ia kuo fakahoko 'e he'ene ongo mātu'a' pe tauhi', 'e lava ke ne kole ki he Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāmili' ke ne faitu'utu'uni felāve'i mo e me'a' ni.

Ngata 'a e totonu fakaetauhifānau' 'i he ta'u 18

'Oku ngata 'a e totonu fakaetauhifānau 'o ha tamasi'i pe ta'ahine 'i he hoko 'a hono ta'u 18 (na'e fa'a ngata 'eni 'i he ta'u 20 'i he kuohili'). 'E ngata foki mo e totonu fakaetauhifānau' 'i ha mali, nonofo fakamali kuo 'osi lesisita fakalao (pe "civil union"), pe nonofo fakamali pē 'a ha tamasi'i pe ta'ahine kuo 'osi ta'u 16 pe 17 (kuo pau ke nau fuofua ma'u ha tohi fakamafai mei he'enau mātu'a' pe tauhi' kae toki lava ke nau fai ha taha 'o e ngaahi me'a' ni).

Ko e ta'u 18 'oku hoa ia mo e fatongia fakavaha'apule'anga 'o Nu'usila kuo tu'utu'unia 'e he United Nations Convention on the Rights of the Child (pe ko e Tu'utu'uni 'a e Konifelenisi 'a e Kautaha 'a Māmani' fekau'aki mo e Ngaahi Totonu 'a e Fānau').

Ko hono faka'ai'ai 'a e fetokoni'aki 'i hono tauhi 'o e fānau'

Ko e 'unu mei 'he "totonu" ki he "fatongia"

'Oku fakamamafa'i 'e he Lao fo'ou' 'a e ngaahi fatongia 'o e ongo mātu'a' fakatou'osi ki he'ena fānau', 'o kehe ia mei he'ena ngaahi **totonu** ko ia 'oku' na ma'u 'i hona lakanga ko ia ko e ongo mātu'a.

‘Oku ‘asi mai ‘i he ngaahi kupu‘i lea ‘oku ngāue‘aki ‘i he Lao’ ni ‘a e liliu ko eni’. Kuo ‘ikai eni ke toe lau ‘oku **ma’u ngofua ke tauhi** (custody) ‘e he ongo mātu’a’ ‘a e fānau’, ka kuo liliu eni ia ‘e he Lao’ ke hoko ko e **tauhi faka’aho** ‘o ‘ena fānau’. ‘E lava heni ke vahevahe ‘e he ongo mātu’a’ ‘a e tauhi faka’aho ‘o e fānau’, ‘o vahevahe‘i heni ‘a e taimi ‘o honau tauhi’ ‘i he founa ‘e lelei taha ki he fānau’ pea mo e tūkunga ‘oku ‘i ai ‘a e fāmili’.

Ko ha taha ‘i he ongo mātu’a’ ‘a ia ‘oku ‘ikai ke ne ma’u faingamālie ke ne fakahoko ‘a e tauhi faka’aho ‘o e fānau’, ‘e faka’ai’ ai ia ke ‘i ai ha’ane **fetu’utaki** mo kinautolu. Na’e fa’a ui eni ko e "access" (pe ko e totonu ke ne a’u atu ki he fānau’).

‘Oku fetongi‘i heni ‘e he Lao’ ‘a e ongo tu’utu’uni fakalao na’e ‘iloa ko e custody order (pe tu’utu’uni fakalao ke tauhi) pea mo e access order (pe tu’utu’uni fakalao ke ‘ahia ki he fānau’) ‘aki ‘a e "parenting order" (pe tu’utu’uni fakaefakamaau’anga ki hono tauhi ‘o e fānau’).

Ko e tauhi fānau’ - ko e fatongia ke hokohoko atu

‘Oku toe fakamamafa‘i foki ‘e he Lao’ ‘a e **hokohoko** pē ‘a e fatongia fakaetauhifānau ‘o e mātu’a’. ‘I he taimi ko ia kuo māvae ai ‘a e ongo mātu’a’, ‘oku totonu ke hokohoko atu pē ‘a hona lakanga mahu’inga ‘i hono tauhi ‘o ‘ena fānau’, ‘o tatau ai pē kapau ‘oku ‘ikai ke kei nofo fakataha ha taha ‘iate kinua mo ‘ena fānau’.

Ko hono faka’ai’ ai ‘o e ongo mātu’a’ ke na fokotu’utu’u ha’ana founa ki hono tauhi ‘o ‘ena fānau’

‘Oku faka’ai’ ai ‘e he Lao’ ni ‘a e mātu’a’ ke na fengāue‘aki fakataha mo na felotoi foki ki ha’ana ngaahi fokotu’utu’u ki hono tauhi ‘o ‘ena fānau’. ‘Oku lahi foki ‘a e taimi ‘oku lelei ange ai kia kinautolu kotoa pē ‘oku ‘i ai ha’anau felāve’i ki he me’a’ ni – tautautefito ki he fānau’ - ‘o kapau ‘e a’usia ‘e he ongo mātu’a’ ‘iate kinua pē ha founa fokotu’utu’u ngāue ‘e malava ke na fakahoko. ‘Oku totonu ke toki kole pē ‘a e ongo mātu’a’ ke tokoni mai ‘a e Fakamaau’anga ma’a’ e Ngaahi Fāmili’ ‘o kapau kuo ‘ikai ke na felotoi ki he founa tauhi ‘o ‘ena fānau’ pea kuo ‘ikai ke na lava ‘o felotoi ‘ia kinua pē pe fou ‘i ha polokalama talatalaifale kuo fokotu’utu’u ‘e he Fakamaau’anga’.

‘O kapau ‘oku’ na loto ki ai, ‘e lava ‘e ha ongo mātu’a kuo ‘i ai ha’ana fokotu’utu’u ki hono tauhi ‘o ‘ena fānau’ ‘o hiki tohi ha’ana "**parenting agreement**" (pe aleapau tauhi fānau), ‘o fakaikiiki ai ‘a e ngaahi me’a kuo’ na felotoi ki ai’. ‘E lava ke na kole atu ki he Fakamaau’anga’ ke ne tuku atu ha "**Court order**" (pe tu’utu’uni fakaefakamaau’anga) felāve’i mo eni ‘o fakatau ki he aleapau kuo’ na felotoi ki ai’.

Ki ha toe fakamatala lahi ange, vakai ki he ki'i tohi ko ia 'oku ui ko e **Parenting Agreements** (pe Ngaahi Aleapau Fakatauhifānau').

Ko e hā e me'a 'e hoko 'i he taimi 'oku 'ikai felotoi ai 'a e ongo mātu'a?

Kapau 'oku 'ikai lava 'a e ongo mātu'a' 'o felotoi felāve'i mo e me'a 'oku kau lelei taha ki he'ena fānau', 'e lava ke na kole ha tokoni mei' he Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāmili'. 'Oku fa'a kamata'aki 'e he Fakamaau'anga' 'a 'ene 'uluaki fokotu'utu'u ha **talatalaifale ta'etotongi** 'a ia 'oku fakalele eni 'e ha tokotaha kuo 'osi ma'u tohi fakamo'oniako 'i he tafa'aki ngāue ki he talatalaifale' pea te ne tokoni heni ke na lava 'o solova 'a e ngaahi kaveinga 'oku' na faikehekehe ai'.

Ki ha toe fakamatala kehe ange, vakai ki he ki'i tohi ko ia 'oku ui ko e **Counselling** (pe ko e Talatalaifale).

Ko e hā e me'a 'e hoko 'o kapau 'oku 'ikai lava ke felotoi 'a e ongo mātu'a' lolotonga 'o e ngāue faka-talatalaifale?

Kapau 'e 'ikai ola lelei 'a e ngāue faka-talatalaifale', 'e lava ke kole 'e ha taha pē 'ia kinaua, pe ko e ongo mātu'a' fakatou'osi, ki he Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāmili' ke tuku ha tu'utu'uni tauhi fānau fakaefakamaau'anga pe parenting order. 'I he taimi 'e ni'ihi, 'oku fa'a fokotu'utu'u 'e he Fakamaau'anga' ha "**mediation conference**" (pe ko e fakataha feinga fakalelei). 'Oku fa'a kau atu ki heni ha Fakamaau mei' he Fakamaau'anga ma'a' e Ngaahi Fāmili' pe ko ha tokotaha ngāue feinga fakalelei ke tokoni ki he ongo mātu'a' ke na a'usia ha me'a te na felotoi ki ai.

Ki ha toe fakamatala kehe ange, vakai ki he ki'i tohi ko ia 'oku ui ko e **The Mediation Conference** (pe ko e Fakataha Feinga Fakalelei).

Ngaahi Hopo 'i he Fakamaau'anga' – 'o kapau 'e 'ikai toe felave ha me'a kehe

Kapau kuo 'ikai ola lelei 'a e ngāue talatalaifale' pe ko e feinga fakalelei', ko e me'a leva 'e iku ki ai' ko ha hopo 'i he Fakamaau'anga'. 'I he hili 'a e hopo', 'e lava ke tuku 'e he Fakamaau'anga' ha'ane "**parenting order**" (pe ko e tu'utu'uni fakaefakamaau'anga ki he founga tauhi fānau'). 'E lava ke hā 'i he tu'utu'uni' ni 'a eni –

- ko hai te ne **tauhi faka'aho** 'a e fānau' mo e vaha'a taimi ke fakahoko ai eni', pea
- kapau ko e tokotaha pē 'i he ongo mātu'a' te ne fakahoko 'a e tauhi faka'aho 'o e fānau', ko e hā 'a e taimi mo e founga ke **fetu'utaki** ai 'a e mātu'a' 'e taha' ki he fānau'.

'Oku anga fēfē 'a e faitu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga?

Ko e me'a mahu'inga taha kuo pau ke tokangaekina 'e he Fakamaau'anga' 'i he taimi 'oku' ne vakai'i ai pe 'e tuku ha tu'utu'uni ki he founga tauhi fānau' mo e ngaahi me'a ke fakakau ki ai' ko 'ene vakai'i pe ko e hā 'a e **me'a 'oku kau lelei pea 'e iku lelei taha ma'a' e tamasi'i' pe ta'ahine'** .

'E lava ke kole atu 'e he Fakamaau'anga' ki ha mataotao ke ne teuteu'i mai ha līpooti ke tokoni ki he'ene faitu'utu'uni' - 'o hangē nai ko eni', ko ha līpooti mei' ha toketā mataotao 'i he ngāue 'a e 'atamai' pe ko ha līpooti felāve'i mo e puipuitu'a ki he 'ulungaanga fakafonua 'o e tamasi'i' pe ta'ahine'. 'E lava foki ke kole 'e he Fakamaau'anga' ki ha tokotaha ngāue ma'a' e ngaahi fāmili' (pe social worker) mei' he Child, Youth and Family Services (pe Va'a Ngāue ki he Fānau', To'utupu' pea mo e Fāmili') ke ne teuteu'i mai ha līpooti.

'E lava ke kole 'e ha taha 'i he ongo mātu'a' ki he Fakamaau'anga' ke 'omai ha fakamatala 'a ha taha felāve'i mo e puipuitu'a ki he 'ulungaanga fakafonua 'o e tamasi'i' pe ta'ahine' pea mo e anga 'o ha'ane kaunga ki he tu'utu'uni 'oku' amanaki ke fakahoko 'e he Fakamaau'anga'.

Ki ha toe fakamatala kehe ange, vakai ki he ki'i tohi ko ia 'oku ui ko e **Parenting Orders** (pe Ko e Tu'utu'uni Fakaefakamaau'anga ki hono Tauhi 'o e Fānau').

Ko hono 'ai ke ola lelei 'a e tu'utu'uni ki he founga tauhi fānau'

Kapau 'oku 'ikai talangofua 'e ha taha 'o e ongo mātu'a ki he ngaahi kupu 'o e tu'utu'uni ki he founga tauhi fānau', ko e fuofua me'a 'e fakahoko 'e he Fakamaau'anga' ko ha'ane tuku atu 'a e ongo mātu'a' ki ha **polokalama talatalaifale** ke feinga'i ke na lava 'o solova 'a e palopalema' 'iate kinaua pē.

Kapau 'e 'ikai ola lelei eni, 'e toki ngāue'aki leva 'e he Fakamaau'anga' 'a e ngaahi tu'utu'uni kehekehe ke solova'aki 'a e me'a' ni. 'E lava ke ne fakasi'isi'i heni 'a e taimi 'oku feohi ai 'a e mātu'a ko ia' mo 'ene fānau', pe ko 'ene fiema'u ke totongi 'e he mātu'a' ha pa'anga malu'i kihe Fakamaau'anga' 'a ia 'e 'ikai lava ke toe fakafoki eni 'o kapau 'e kei hokohoko pē 'a 'ene talangata'a ki he tu'utu'uni kuo tuku atu'. Ki ha toe fakamatala kehe ange, vakai ki he ki'i tohi ko ia 'oku ui ko e **Breaches of Parenting Orders** (pe Ko hono Maumau'i 'o e Tu'utu'uni Fakaefakamaau'anga ki hono Tauhi 'o e Fānau').

Toe ‘atā ange ki tu’a ‘a e ngaahi fakamatala ‘a ia ‘oku ma’u ‘i he founga ngāue ‘a e Fakamaau’anga ma’a’ e Ngaahi Fāmili’

Talateu’

‘Oku faka’atā ‘e he Lao’ ni ke toe lahi ange ‘a e ‘ilo ‘a e kakai ‘o e fonua’ felāve’i mo e ngaahi me’a ‘oku hoko ‘i he Fakamaau’anga ma’a’ e Ngaahi Fāmili’. ‘I he taimi tatau, ‘oku’ ne fakapapau’i ‘oku kei hoko ai pē ‘a e Fakamaau’anga’ ni ko ha feitu’u ia ke kei lava ai ‘a e ngaahi mātu’a’ mo e kau tauhi fānau’ ‘o ongo’i malu mo hao ke toe faingofua ange ai ‘a ‘enau felīngiaki fekau’aki mo ‘enau ngaahi me’a pelepelengesi fakafo’ituitui’.

Ko hono ‘omai ‘o ha kau pou pou ki he Fakamaau’anga’

Kapau kuo lava ‘a e ongo mātu’a’ ki ha polokalama talatalaifale pe ko ha feinga fakalelei pea kuo na takitaha ō atu ai mo ha ni’ihi ke nau pou pou kia kināua – ‘o hangē nai ko hano hoa fo’ou, ko hano kaungāme’a pe ko ha taha mei hono fāmili’ – ‘oku faka’atā ‘e he Fakamaau’anga’ ke kau mai ha taha pehē ni ki he hopo’.

‘E lava foki ke toe faka’atā ‘e he Fakamaau’ ha toe kakai kehe ange ke nau ‘i he hopo’ ke nau pou pou ki he ongo mātu’a’ ni. Ki ha toe fakamatala kehe ange, vakai ki he ki’i tohi ko ia ‘oku ui ko e **Appearing in the Family Court** (pe Ko ‘Ete Hā ‘i he Fakamaau’anga’).

‘E lava ke ‘i he hopo’ ha kau faiongoongo

‘Oku ‘oatu ‘e he Lao’ ni ‘a e totonu ki he kau faiongoongo’ ke nau ‘i he hopo ko ia ‘i he Fakamaau’anga ma’a’ e Ngaahi Fāmili’ ‘a ia ‘oku ‘i he malumalu ‘o e Lao’ ni.

Kaekehe, ‘oku ‘i ai ‘a e fakangatangata pau ki he ngaahi me’a te nau lava ‘o tufaki atu ‘i he ongoongo’. ‘E ‘ikai lava ke nau pulusi pe tukuange atu ha hingoa pe ko ha ngaahi fakamatala ‘a ia ‘e ala ‘ilo mei ai ‘a e hingoa ‘o e fānau’, mātu’a’ pe ko ha ni’ihi kehe ‘oku ‘i ai ha’anau kaunga ki he hopo’ ko ia’ – ‘o hangē nai ko ha kau pou pou pe ko ha kau fakamo’oni ki he hopo’.

‘E LAVA ‘E HE FAKAMAAU’ KE NE FEKAU’I ATU HA KAKAI KE NAU MAVAHĒ MEI’ HE FAKAMAAU’ANGA’

‘E ‘ikai ngata pē heni, ka ‘oku toe ma’u foki ‘e he Fakamaau’ ‘a e mafai ke ne tuku ki tu’a ‘i ha fa’ahinga taimi pē ‘a kinautolu kotoa pē ‘oku ‘i he fakamaau’anga’, tukukehe pē ‘a kinautolu ‘oku nau kau tonu ki he hopo’ pea mo ‘enau loea’.

KO HONO FAKAHĀ FAKAPULE’ANGA ‘O E NGA AHI TU’UTU’UNI FAKA-FAKAMAAU’ANGA’

‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi tu‘utu‘uni faka-fakamaau‘anga ‘e ni‘ihi ‘a e Fakamaau‘anga ma‘a e Ngaahi Fāmili’ ‘oku hā atu ia ‘i he tu‘asila ‘o e fakamaau‘anga’ ‘i he ‘initaneti’ (www.justice.govt.nz/family), ka ‘oku ‘ikai hā atu ai ‘a e ngaahi hingoā’ ia telia na‘a lava hano ‘ilo‘i ai ‘o kinautolu ‘oku felāve‘i mo e ngaahi keisi’ ni. Ko e tu‘utu‘uni fakaefakamaau‘anga’ (pe judgement) ko e tu‘utu‘uni ia ‘a e Fakamaau’ kuo hiki tohi felāve‘i mo ha keisi pau – ‘oku kau ‘i ai ‘a e ngaahi faka‘uhinga ‘a e Fakamaau’ pea ‘i he taimi ‘e ni‘ihi, ‘oku toe kau atu foki ki ai mo hano fakama‘ala‘ala ‘o e lao ko ia ‘oku felāve‘i mo e keisi ko ia’.

Kau fakatonulea

‘E lava ‘e he Fakamaau‘anga ma‘a’ e Ngaahi Fāmili’ ‘o teuteu mai ha tokotaha fakatonulea ke ne ‘i he polokalama talatalaifale’, feinga fakalelei’ pe ko e lolotonga ‘o e hopo’. Ki ha toe fakamatala kehe ange, fetu‘utaki ki ha ‘ōfisa ngāue ‘a e Fakamaau‘anga ma‘a’ e Ngaahi Fāmili’ (pe Family Court Coordinator) pe ko ha tokotaha ngāue ‘i he Fakamaau‘anga ma‘a’ e Ngaahi Fāmili’ ‘i honau ‘ōfisi ‘i ho feitu‘u’.

Legal Aid (tokoni ki hono totongi ‘o ha ngaahi fakamole fakaloea)

‘E ala ma‘u ‘e ha taha ‘oku’ ne fiema‘u ha loea, ka ‘oku ‘ikai ke ne lava ‘o totongi eni ha **tokoni ki hono totongi ‘o ha ngaahi fakamole fakaloea**. Ko e taimi eni ‘oku totongi ai ‘e he Pule‘anga’ ha kongā pe ko e kotoa ‘o e ngaahi fakamole ‘a e loea’ (‘i he taimi ‘e ni‘ihi ‘e ngali fiema‘u atu ia ke ke totongi ha kongā pe ko e kotoa ‘o e mo‘ua ko eni’ ‘amui ange).

‘E lava ke ke ma‘u ha ngaahi fakamatala felāve‘i mo e tokoni fakalao pehē ni’ ‘aki ha‘o –

- fetu‘utaki ki he ‘ōfisi ‘o e "Legal Services Agency" ‘i ho feitu‘u’ (vakai ki he ngaahi peesi lanu pulū ko ia ‘oku hā atu ai ‘a e ngaahi Potungāue fakapule‘anga’ ‘i he ngaahi peesi mu‘a ‘o e tohi telefoni lanu hinehina’)
- vakai ki he tu‘asila ‘o e Legal Services Agency ‘i he ‘initaneti’ ‘i he www.lsa.govt.nz, or
- sio ki ha loea ke mo talanoa felāve‘i mo e tokoni fakalao’ ni.

‘Oku ‘atā ‘a e tokoni fakalao’ ni ki he ngaahi fa‘ahinga hopo kotoa pē ‘a e Fakamaau‘anga ma‘a’ e Ngaahi Fāmili’, tukukehe ange ‘a e hopo vete’.

‘Oku ‘ke toe fiema‘u ha toe fakamatala kehe ange pe fale‘i?

Ki ha toe fakamatala kehe pe ko ha fale‘i felāve‘i mo e Lao ki he Tauhi ‘o e Fānau’ 2004 (Care of Children Act 2004), vakai ki he tu‘asila ‘o e Fakamaau‘anga ma‘a’ e Ngaahi

Fāмили́ ‘i he ‘initanetí (www.justice.govt.nz/family), pe ko ha’o fetu’utaki ki ha loea ‘oku ngāue ma’a’ e ngaahi fāмили́ (www.familylaw.org.nz), ki ha senitā lao ma’a’ e ngaahi komiunitii’, pe ko e ‘ōfisi ‘o e Fakamaau’anga ma’a’ e Ngaahi Fāмили́ ‘a ia ‘oku ofi taha kiate koe’.

Ko Hono ‘Ai Ke Mu’omu’a ‘A Ho’o Fānau’